

Чарлз Діккенс

Пригоди
Олівера Твіста

Харків
«ФОЛІО»
2023

Розділ I

Де і серед яких обставин народився Олівер Твіст

Серед різних громадських будівель одного міста (назвати його з багатьох причин тут неварто, а вигадувати для нього якусь іншу назву я не бажаю) є один старовинний будинок, з тих, що часто подибуються по всіх великих і малих містах, а саме: притулок для бідних; у цьому притулку одного дня й числа (яких мені теж нема нащо тут наводити — бо ж це не має, принаймні поки що, жодного значення для читача) народився той смертний, що його ймення стоїть у титлі цієї книги.

Ще довго по тому, як парафіяльний лікар впровадив його на цей світ жалю й скорботи, питання про те, чи він виживе і чи взагалі дістане будь-яке ім'я, залишалося під великим сумнівом; а в такому разі ці спогади цілком природно ніколи б не побачили світу Божого, а якби навіть і побачили його, то обмежилися б однією-двома сторінками, і тому мали б неоціненну вартість бути найстислішим та найвірогіднішим біографічним нарисом літератур усіх часів і всіх країн, що будь-коли існували на світі.

Я, далєбі, не збираюся доводити, що сам факт народження в притулку для бідних є наймилішою з усіх можливостей, що можуть перестріти людину на її життєвому шляху; я тільки маю на увазі, що в даному випадку для Олівера Твіста це було найкраще з усього того, що взагалі могло з ним статися.

Лікарєві довелося вжити чималих зусиль, щоб примусити немовлятку до обов'язку дихати самостійно, обов'язку, що-правда, досить марудного, але що став, проте, внаслідок звички конче потрібний для нашого вигідного існування; якийсь

час Олівер пролежав на невеличкому твердому матраці, конвульсивно ловлячи ротом повітря, у досить непевній рівновазі між цим і тим світом: шалька рішуче перетягала до останнього. Якби протягом цього короткого періоду Олівера оточували запопадливі бабусі, стурбовані тітки, досвідчені мамки та великодушні лікарі, тут би йому, безперечно, був капут. Але біля нього не було нікого, окрім старої убогої богаділки (та й та була напідпитку, бо не в міру хильнула пива) і парафіяльного лікаря, що виконував такі обов'язки за гуртовою угодою з парафією; отже, Олівер і природа боролися сам на сам; поборсавшись ще кілька хвиль, новонароджений нарешті зітхнув, чхнув і сповістив мешканцям притулку, що новий тягар упав на плечі парафії, таким голосним криком, на який могло бути здатне лише немовлятко чоловічої статі, що більше як три з чвертю хвилини не мало такого корисного приладу, як голос.

Тільки-но подав Олівер цей перший доказ справної діяльності своїх легенів, як латана ковдра, недбало перекинута через ліжко, заворушилася; бліде обличчя молодої жінки ледве-ледве підвелось з подушки, і знеможений голос насилу вимовив: «Дайте мені глянути на дитину й умерти».

Лікар сидів, обернувшись лицем до каміна, і то тер, то наставляв до вогню свої руки. Коли молода жінка заговорила, він підвівся і, ставши у головах її ліжка, промовив значно тепліше, ніж того, здавалося, можна було від нього сподіватися:

— Таке, вам ще рано говорити за смерть.

— Звісно рано, — додала й доглядачка, похапцем засовуючи собі в кишеню зелену скляну пляшку, яку вона допіру з видимою насолодою в кутку до рота притуляла. — Хай вона, сердега, проживе стільки, як я, й приведе тринадцятеро дітлахів і всі вони їй помруть — тільки-но двійко лишиться та й ті сидітимуть, як і мої, з матір'ю в богадільні, тоді вона іншої заспіває... Самі подумайте, що значить бути матір'ю і пестити отаку любу свою власну крихітку!

Але, очевидно, ця відрадна перспектива матерніх радощів не справила належного враження; хвора похитала головою і простягла руку до дитини.

Лікар поклав немовлятко в її обійми; вона палко притиснула свої побілілі губи до чола свого сина, провела руками по обличчю, кинула дикий погляд навколо, здригнулася, впала горілиць на подушку — і вмерла. Лікар з доглядачкою кинулись розтирати їй груди, руки й скроні, але кров її вже навіки спинилася. Їй говорили про надію й відряду, але це все було тепер для неї надто недосяжне.

— Кінець, місіс Тінгоммі! — промовив нарешті лікар.

— Ох-ох-ох! Кінець бідолашній, — сказала богаділка, приймаючи з подушки корок від пляшки, що був вискочив нена роком, коли вона нахилилася до немовлятка. — Така вже її доля безталанна!

— Тільки ж не посилайте по мене, бабо, як дитина почне галасувати, — сказав лікар, замислено натягаючи рукавиці. — З нею ще буде, очевидно, чимало мороки. Як почне репетувати, дайте їй кашки. — Лікар одягнув капелюха, але по дорозі до дверей затримався над ліжком покійниці: — А була вродлива — звідки вона?

— Її принесено сюди вчора ввечері з наказу старшого, — відповіла стара. — Лежала на вулиці — там її й підібрали; мабуть, пройшла-таки чимало піхотою, бо капці геть-чисто розлізлися; ну а звідки вона чимчикувала й куди її бог ніс — хто його зна.

Лікар схилився над померлою і взяв її за ліву руку.

— Ага, стара пісня, — промовив він, похитавши головою, — нема обручки, як я бачу. Ну, на добраніч вам.

Шановний медик подався обідати, а доглядачка, хильнувши ще раз із зеленої пляшки, примостилася на низькому ослоні край каміна й почала пеленати дитину.

Який незрівняний приклад сили одягу являв собою юний Олівер Твіст! Ще за хвилю, загорнений тільки-но в шматок байки, — він міг здаватися однаковісінько сином дуки, як і сином жебрака, і сторонній, бодай найдосвідченіший на рангах, глядач заледве здолав би встановити його соціальний стан. Але скоро на нього напнули стару перкалеву, пожовклу від довгої служби, сорочину, він одержав свою відзнаку й етикетку, й одразу опинився на належному для себе місці, місці безрідного парафіяльного вихованця, сироти з притулку для бідних, затурканого, напівголодного попихача, що крізь стусани й побої мав пробивати собі шлях через світ Божий усім чужий, усім осоружний. Олівер дзвінко кричав. Якби йому знаття, що він сирота, залишений на добру ласку парафіяльних титарів та сторожів, він, може, був би кричав ще голосніше.

Розділ II

Як зростав, виховувався та живився Олівер Твіст

Протягом восьми-десяти дальших місяців Олівер був жертвою систематичного зрадництва та облуди. Його виходили смочком. Притулкове начальство докладно повідомило парафіяльну

адміністрацію про безпорадний стан захарчованого сироти-немовлятка. Парафіяльна адміністрація запитала притулкову адміністрацію, чи не знайдеться у притулку якоїсь особи жіночої статі, що могла б доставити Оліверові Твісту належне живлення й догляд. Притулкова адміністрація поштиво подала до відома начальства, що такої особи в богадільні немає. Тоді парафіяльна адміністрація великодушно і, як завжди, по-християнському постановила направити Олівера до «фарми», тобто до сільської філії притулку для бідних молодшого віку, що містилася недалеко від міста; кільканадцять таких самих юних порушників законів про жебраків, як і Олівер, не обтяжені надмірним харчем та одягом, викухувалися тут, тобто цілісінькими днями барложилися на брудній підлозі під матернім доглядом однієї старшої жінки, що приймала від парафії на своє лоно цих молодих злочинців за сім з половиною пенсів з рота на тиждень.

Сім з половиною пенсів на тиждень для дитини чи не багато? На сім з половиною пенсів можна украй пошкودити дитячий шлунок. Стара вихователька була жінка мудра й досвідчена; вона добре знала, що є корисне для діточок, але також і розуміла, що є корисне для неї самої. Тому більшу частину тижневої платні вона обертала на власну користь, а молоде парафіяльне покоління призвичаювала до економії, ще суворішої за ту, що була встановлена від парафії. Отже, знаходячи в найглибших глибинах ще більшу глибину, вона виявила себе великим філософом-експериментатором.

Усі чули про іншого експериментатора, що розвинув глибоку теорію про коняку, здатну жити без харчу, і всі знають, що, годуючи так коняку одною соломиною на день, він довів свій винахід так блискуче, що, безперечно, був би зробив її найціннішою та найжвавішою твариною в світі, якби вона йому не здохла тільки всього за одну добу перед тим, як мала одержати на обід свою першу порцію повітря. На жаль, для експериментальної філософії старої пані, під ніжним доглядом якої зростав Олівер Твіст, її система давала, звичайно, точнісінько такі самі наслідки, бо саме на той час, коли дитина нарешті призвичаювалася жити наймізернішою пайкою найпісніших харчів, вона чомусь у вісьмох з половиною на десять випадків ні з цього ні з того занедужувала з охлялості, чи то застуди, або падала ненароком у вогонь, або учадувала на смерть, чи ще якось там калічила; у всіх цих випадках сердешні маленькі створіння переходили звичайно в інший світ, де з'єднувалися зі своїми батьками, що їх у цьому світі вони ніколи не знали.

Іншим разом з приводу якоїсь пригоди з парафіяльним вихованцем, коли, наприклад, немовлятко душилося під перевернутою на нього коліскою, або коли його ошпарювали під

час прання окропом (хоча останнє траплялося досить рідко, бо щось, що хоча б до певної міри скидалося на прання, бачили на фармі вряди-годи), так ось часом з приводу якоїсь із цих подій громадянство виявляло більше зацікавлення, ніж звичайно; тоді суд присяжних починав сікатися зі своїми марудними запитаними або парафіяни з обуренням підписували вислів догани. Але всі ці неприємності негайно усувалися завдяки лікарській експертизі або засвідченню парафіяльного сторожа; лікар, звичайно, розтинав тіло й не знаходив нічого всередині... (як і належало гадати), а сторож завжди присягав за те, чого бажала парафія, що зазвичай свідчило про його велику саможертвність. До того ж Парафіяльна Рада час від часу навідувалася до фарми, завжди надсилаючи попереду за день до цього свого сторожа з відповідним повідомленням.

Під час візитів Ради діти завжди виглядали охайними й чистенькими, а чого ж іще бажати?

Не можна було сподіватися, щоб така система виховання могла принести надто родючі жнива. На дев'ятий рік свого народження Олівер Твіст був блідим хлопчиком, трохи замалим на зріст і безперечно захарчованим. Але природа чи спадковість заклали здоровий дух Оліверові в груди, завдяки суворій дієті йому було місця доволі, щоб там тужавити й розростатись, і, може, завдяки йому Олівер взагалі дожив до свого дев'ятого дня народження. Та втім, хоч що кажи, а сьогодні були його дев'яті роковини, які він святкував у льосі для вугілля у виборному товаристві двох інших молодих джентльменів, замкнених, як і він, після відволочної порції березової каші за те, що вони нахабно насмілилися заговорити про свій голод. Скоро закінчивши цю екзекуцію, місіс Менн, привітна господиня й вихователька фарми, сіла спочити край вікна, але враз зацікавилася від несподіванки: за брамою вона вгледіла постать містера Бембля, парафіяльного сторожа. Він був у поганому гуморі й сіпав за хвіртку що було сили.

— Господи Вишній, невже це ви, сер? — скрикнула з добре вдаваною радістю місіс Менн, висовуючи голову з вікна. — (Су-санно, забери Олівера й тих двох вибрудків нагору та обмий їх!) Ах, матінко моя! Містере Бембль, яка я рада, що ви завітали до мене!..

Але містер Бембль був чоловік опасистий і до того холерик, і тому, замість відповісти на це щиросерде привітання ласкавим словом, він почав ще дужче торсати хвіртку, а потім пхнув її ногою так енергійно, як здатна пхати лише нога парафіяльного сторожа.

— Господи, тільки подумати, тільки подумати! — цокотіла місіс Менн, вибігаючи надвір, бо тим часом покараних хлопців

було переведено вже з льоху нагору. — І як це я могла забути, що ворота замкнено зсередини, а все для цих любих діточок! Заходьте, містере Бембль, прошу, прошу, заходьте ж бо!

Після цього гостинного запрошення було зроблено такого глибокого реверанса, що навіть титареве серце було б розтануло, але сторожа парафіяльного він не зворушив.

— Неже ви вважаєте, місіс Менн, за пристойне, за гідне примушувати парафіяльних урядовців, що приходять сюди до вас у парафіяльних справах, з приводу парафіяльних вихованців, стовбичити отак під вашими ворітьми? — прошипів він, стискаючи свою патерицю. — Чи розумієте ви, місіс Менн, що ви є особа, наставлена від парафії, що ви є, так би мовити, парафіяльний уповноважений?!

— Але ж, звичайно, містере Бембль, я затрималася на хвилину, тільки-но щоб повідомити наших любих діточок, які вас так кохають, так кохають, про те, що ви йдете до нас, — відповіла свята та божа місіс Менн.

Містер Бембль був високої думки про свій ораторський хист і про свою авторитетність. Він допіру довів перше, оборонив друге й тепер відійшов.

— Добре, добре вже, місіс Менн, — мовив він цього разу трохи спокійніше, — можливо, що воно й так, як ви кажете, можливо. Але ведіть мене до хати, бо я прийшов у серйозній справі і маю довести до вашого відома дещо важливе.

Місіс Менн повела сторожа до невеличкої, вимощеної цеглою вітальні, поставила перед ним стільця й запобігливо поклала перед ним на стіл його ціпка й трикутного капелюха. Містер Бембль стер піт, що виступив йому рясно від довгої ходи на чоло, глянув задоволено на свого трикутного капелюха й усміхнувся. Так, він усміхнувся. Парафіяльні сторожі все ж тільки люди, — і містер Бембль усміхнувся.

— Прошу ласкаво, не беріть за зле того, що я вам скажу, сер, — промовила місіс Менн медовим голосом. — Ви так довго йшли, так натомилися, якби не це, я б і слова не мовила. Але... але... може, ви все-таки вип'єте чогось, бодай одну-єдину краплину, містере Бембль?

— Ані краплі, ані крапельнички, — відмовився той, відмахуючись правицею, з почуттям власної гідності, але досить лагідно.

— А може, все ж таки, — намагалася місіс Менн, спостерігши непевний тон відмови й досить нерішучий жест. — Тільки трішечки з холодною водичкою та кавалочком цукру.

Містер Бембль кахикнув.

— Але ж тільки одну-однісіньку краплю, — улещувала місіс Менн.

— Ну а чого ж саме? — запитав сторож.

— А що воно могло б бути, містере Бембль? Звісно, треба ж завжди мати в хаті трохи спирту про всяк випадок, як хтось, боронь Боже, з моїх діточок, бува, занедужає, — одказала місіс Менн, одчиняючи дверцята кутньої шафи й становлячи на стіл пляшку та склянку.

— Це джин. Я вас не дурю, містере Бембль, це справжній джин.

— Так ось чим ви напуваєте дітей, місіс Менн? — спитав Бембль, уважно стежачи за тим, як вона змішує воду, цукор та джин.

— А звісно, захисти їх, голуб'яток, Царице Небесна, хоч дорого, а доводиться, — відповіла доглядачка. — Хіба ж можу я дивитися спокійно, як вони мучаться на моїх очах, сер?

— Еге, еге, — підтакнув їй містер Бембль, — звичайно, не можете. Ви добра, щира жінка, місіс Менн. — (Тут вона поставила перед ним склянку.) — За першої ж нагоди я не забуду подати це до відома парафіяльної ради, місіс Менн. — (Він присунув склянку до себе.) — Ви мов рідна мати, місіс Менн. — (Він поколотив ложкою в склянці.) — П'ю, п'ю щиро за ваше здоров'я, місіс Менн. — (І він спорожнив нахильцем півсклянки.) — Ну а тепер до справ, — промовив він, виймаючи з кишені шкурятяну записну книжку. — Хлопчині, охрещеному Олівером і нареченому Твістом, стукнув сьогодні дев'ятий рік.

— Захисти його, Царице Небесна, — вставила місіс Менн, натираючи краєчком фартуха до сліз ліве око.

— Дарма обіцяно було винагороду в десять фунтів стерлінгів (збільшену потім до дванадцятьох), дарма вживала ревних і, так би мовити, надлюдських зусиль парафія, — провадив містер Бембль, — хто був його батько або якого роду і стану була його мати — нам не поталанило довідатись.

Місіс Менн здивовано розвела руками, але за хвилину додала:

— Але звідки взялося тоді взагалі в нього прізвище?

— Його вигадав я, — одказав сторож, гордо випростуючи свій стан.

— Ви, містере Бембль?!

— Я, місіс Менн. Ми даємо прізвища нашим підкидькам за абеткою. Передостанній був на «С» — я назвав його Свеблем. На цього припало «Т», — і я назвав його Твістом. Наступний зватиметься Унвіном, а за ним піде Вілкінс. У мене вже виготовувано назвиська не те що до кінця абетки, а й для цілого нового ряду від першої літери до останньої.

— Але ж ви маєте правдивий письменницький хист, сер! — сплеснула руками місіс Менн.

ЗМІСТ

Роман про дитину та інші проблеми дорослого світу. <i>Наталія Білик</i>	3
--	---

ПРИГОДИ ОЛІВЕРА ТВІСТА

<i>Розділ I.</i> Де і серед яких обставин народився Олівер Твіст	19
<i>Розділ II.</i> Як зростав, виховувався та живився Олівер Твіст	21
<i>Розділ III.</i> Як Олівер Твіст мало не одержав однієї посади, що далєбі не була б синекурою	31
<i>Розділ IV.</i> Олівер дістає іншу посаду і вперше вступає в громадське життя	38
<i>Розділ V.</i> Олівер знайомиться з новим товаришем, бере вперше участь у похороні, і ремесло його господаря справляє на нього неприємне враження	44
<i>Розділ VI.</i> Оліверові вривається терпечь, він дуже дивує Ноя своєю відвагою	52
<i>Розділ VII.</i> Олівер не скоряється	56
<i>Розділ VIII.</i> Олівер чимчикує до Лондона й зустрічає дорогою чудного молодого джентльмена	61
<i>Розділ IX.</i> Деякі дальші подробиці про старого веселого джентльмена та його зразкових вихованців	68
<i>Розділ X.</i> Короткий, але дуже важливий розділ цієї повісті: Олівер знайомиться ближче з мораллю своїх нових товаришів, але купує цей досвід дорогою ціною	72
<i>Розділ XI.</i> Кілька слів про мирового суддю містера Фанга і про те, як він судив по правді й за законом	76
<i>Розділ XII.</i> Де розповідається про те, як Олівер уперше на своєму віку зазнав ласки і де читач знову зустрічається з веселим старим джентльменом і його молодими друзями	83
<i>Розділ XIII.</i> Шановний читач знайомиться з новими дійовими особами і дізнається про них багато цікавих речей, що мають безпосереднє відношення до цієї повісті	90

<i>Розділ XIV.</i> Як жилося Оліверові у містера Броунлоу і віще пророцтво містера Грімвіга щодо Олівера у зв'язку з одним покладеним на нього дорученням	96
<i>Розділ XV.</i> Де говориться про те, як щиро любили Олівера старий веселий джентльмен і міс Нансі	105
<i>Розділ XVI.</i> Що сталося з Олівером після того, як Нансі заповонила його	110
<i>Розділ XVII.</i> Зрадлива доля надсилає до Лондона великого діяча, що вкрай знесилює Олівера	118
<i>Розділ XVIII.</i> Як провадив час Олівер у зразковому товаристві своїх поважних друзів	125
<i>Розділ XIX.</i> Як обговорили й ухвалили один цікавий проект . . .	131
<i>Розділ XX.</i> Олівер переходить до рук містера Вільяма Сайкса . .	138
<i>Розділ XXI.</i> Подорож	144
<i>Розділ XXII.</i> Грабунок	148
<i>Розділ XXIII.</i> Де автор наводить любу розмову містера Бембля з однією панею і показує, що навіть у парафіяльного сторожа серце не з каменю	154
<i>Розділ XXIV.</i> Де йдеться про вельми сумні речі. Розділ недовгий, але дуже важливий	160
<i>Розділ XXV.</i> Де оповідання повертається знову до містера Феджина й К°	164
<i>Розділ XXVI.</i> На сцену виходить одна таємнича дійова особа, і відбувається багато подій, нерозривно пов'язаних з цією повістю	169
<i>Розділ XXVII.</i> Автор залагоджує нечемність одного з попередніх розділів, де він залишив на самоті одну шановну пані . . .	179
<i>Розділ XXVIII.</i> Де йдеться про дальші пригоди Олівера	185
<i>Розділ XXIX.</i> Знайомить читачів з мешканцями будинку, куди вдався за допомогою Олівер	193
<i>Розділ XXX.</i> Яке враження справив Олівер на осіб, що прийшли його відвідати	196
<i>Розділ XXXI.</i> Критичне становище	201
<i>Розділ XXXII.</i> Яке щасливе життя почалося для Олівера у його нових добрих друзів	210
<i>Розділ XXXIII.</i> Безжурне щастя Олівера і його добрих друзів раптово захмарюється	217
<i>Розділ XXXIV.</i> Кілька вступних слів про одного молодого джентльмена, що вперше з'являється на сцену, а також нова пригода з Олівером	224

<i>Розділ XXXV.</i> Нероз'язане закінчення Оліверової пригоди й досить важлива розмова Гаррі Мейлі з Розою	232
<i>Розділ XXXVI.</i> Дуже короткий і на перший погляд, може, зайвий розділ, але прочитати його слід, бо він впливає з попереднього й дає ключ до одного з наступних, що з'явиться свого часу	239
<i>Розділ XXXVII.</i> Де читач побачить метаморфози, що трапляються досить часто в шлюбному житті	241
<i>Розділ XXXVIII.</i> Що відбулося між панством Бембль і містером Монксом під час їхньої нічної зустрічі	250
<i>Розділ XXXIX.</i> Де читач знову зустрічається з уже відомими йому шановними особами й дізнається, яку раду радили Монкс із Феджіном	258
<i>Розділ XL.</i> Продовження попереднього розділу: дивне побачення	270
<i>Розділ XLI.</i> Де відбуваються нові несподіванки і виявляється, що радість, як і горе, рідко приходить самотою	276
<i>Розділ XLII.</i> Один Оліверів старий знайомий виявляє безперечну геніальність і стає столичним громадським діячем	284
<i>Розділ XLIII.</i> Як меткий Проноза доскочив біди	292
<i>Розділ XLIV.</i> Для Нансі надходить час виконати те, що вона обіцяла Розі Мейлі. Невдача	301
<i>Розділ XLV.</i> Ной Клейполь дістає від Феджіна таємне доручення	307
<i>Розділ XLVI.</i> Побачення	310
<i>Розділ XLVII.</i> Згубні наслідки	318
<i>Розділ XLVIII.</i> Сайкс тікає	324
<i>Розділ XLIX.</i> Монкс і містер Броунлоу нарешті зустрічаються. Їхня розмова і звістка, що порушила її	333
<i>Розділ L.</i> Гонитва й утеча	341
<i>Розділ LI.</i> Розв'язує багато таємниць і оповідає про одне освідчення, що не порушувало справи про посаг та інші шлюбні умови	351
<i>Розділ LII.</i> Феджінова остання ніч	363
<i>Розділ LIII.</i> І останній	371
ПРИМІТКИ. <i>Наталія Білик</i>	375